

Alena Fazinić

Institut za povijest umjetnosti, Zagreb (vanjski suradnik)

Korčulansko predgrađe Borgo od 16. do 19. stoljeća

Izvorni znanstveni rad – *Original scientific paper*

predan 14. 12. 2001.

Sažetak

Korčulansko predgrađe Borgo počinje se unatoč statutarnoj zabrani izgrađivati početkom 16. stoljeća. Podno grada istočno i zapadno uz obalu već su se nalazila brodogradilišta i radionice kamenoklesara. U 17. i 18. stoljeću tu je podignut niz stambenih kuća i poneki ljetni-

kovac. Tijekom 19. stoljeća predgrađe se urbanistički potpuno oblikuje, a osim jednostavnih novogradnji česte su bile nadogradnje starijih i ruševnih kuća. Istovremeno Borgo postaje središtem gospodarskog i društvenog života Korčule.

Uvod

Statut grada i otoka Korčule dopunjen je u 15. stoljeću članom 52. koji određuje da nitko ne smije graditi kuću u Borogu, tj. izvan i podno gradskih zidina osim u suhozidu.¹ Ovakva odluka donesena je nakon napada aragonskog brodovlja na Korčulu 1483. godine, kad su neprijatelju postojeće kuće u tom dijelu poslužile za borbeno uporište. Što više, nakon ovog iskustva, a i radi buduće sigurnosti porušena je crkvice sv. Sergija i Baka koja se nalazila u spomenutom predgrađu.²

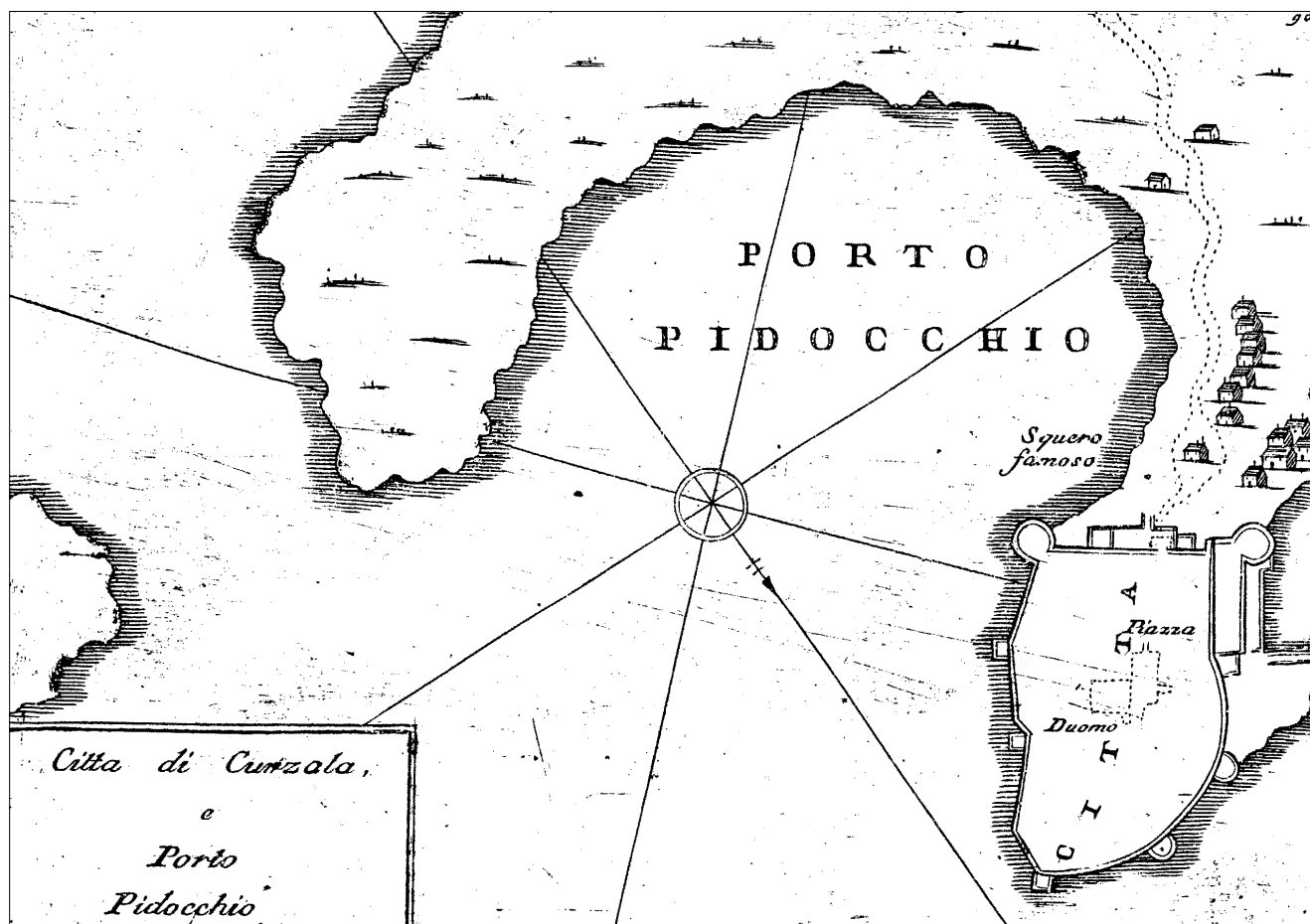
Međutim, radionice korčulanskih brodograditelja »squero famoso«, kako su označene na jednoj karti iz 17. st.³ (sl. 1), a također i radionice nekolicine klesara, bile su u to vrijeme smještene uz morsku obalu s istočne i zapadne strane stare jezgre. Korčulani se dakle, što svjedoče i druge onovremene isprave, nisu pridržavali spomenute statutarne zabrane, već su na tom prostoru nastavili raditi ali i podizati stambene kuće, utemeljivši predgrađe koje se već rano nazivlje Borgo Superiore i Borgo Inferiore (u 19. stoljeću Gornji i Donji Varoš).⁴

U predgrađu je već 1551. godine, na prvobitnom mjestu, nanovo podignuta nedavno srušena crkva sv. Sergija i Baka; 1571. godine na putu prema samostanu dominikanaca (utemeljenom potkraj 15. stoljeća) i nadomak tamošnjih brodogradilišta sagrađena je crkvice sv. Rok (Ročić) »in fabbrica«, a na prostoru podno staroga grada, današnjoj Plokati, 1573. godine crkva sv. Roka.⁵

U oporukama Korčulana iz 16. stoljeća često se navodi da su sastavljane u kućama predgrađa, gdje su također s majstorima sklapani brojni ugovori za obavljanje različitih poslova.⁶

Još jednom, potkraj 16. stoljeća predgrađe i njegovi žitelji pretrpjeli su neprijateljsko haranje. Korčulanski kanonik, arhiđakon Antun Rozanović, suvremenik nemilih događaja turske opsade Korčule 1571. godine bilježi da »neprijatelj se iskrcao kod brodogradilišta u Borogu...«, ističući u nastavku kako »Oplijeniše Borgo, zapališe sve crkve i privatne kuće, tako i samostan sv. Nikole.«⁷

Nakon ovog (posljednjeg) jačega napada i razaranja grada, kada je dotadanjem najopasnijem neprijatelju Europe – Turcima jenjala snaga na kopnu i na moru, a Korčulani su imali saznanja o općim prilikama, napose onima na Mediteranu, počeo je daljnji razvoj i izgradnja korčulanskog predgrađa. Što više, u 17. i 18. stoljeću ubrzan je izlazak iz stare jezgre, u to vrijeme još opasane visokim zidinama, gdje se do tada odvijao sav gradski život. Izgradnja novih stambenih kuća u predgrađu usredotočila se ponajviše na obližnje priobalne prostore. Istovremeno, sukladno onovremenim shvaćanjima, ta je izgradnja obuhvaćala vrtove, prirodu i ladanje. Ova mala sredina, premda skromno, oduvijek je razmjerno brzo usvajala graditeljske i stilske novine, koje su donosili prvenstveno korčulanski graditelji – kamenoklesari, koje je nji-

1. Coronelli III: Citta di Curzola e Porto Pidocchio, 1688.

1. Coronelli III: Citta di Curzola e Porto Pidocchio, 1688

hov zanat često odvodio izvan Korčule, uzduž hrvatske jadranske obale, ali i dalje – do one talijanske.

Tako su i brodograditelji te mjesni trgovci bili povezani s vanjskim svijetom i naručiteljima pa su se i oni razmjerno brzo i bez teškoća priklanjali novom vremenu ne samo u svome poslu nego i životu općenito. Stoga je upravo ovo razdoblje ponajviše pridonijelo širenju Korčule, odnosno oblikovanju predgrađa – Borga: u to vrijeme, naime, već je urbanistički zasnovano gotovo sve ono što će tijekom 19. stoljeća biti temeljem povezivanja srednjovjekovne jezgre s novim dijelovima grada.

Stambena izgradnja započela je ponajprije u blizini zidina. Istovremeno je u staroj jezgri obnovljen tek manji broj starih kuća, prvenstveno nekolicina većih zgrada uz koje su dodana slikovita barokna dvorišta i vrtovi uređeni u obližnjim ruševinama.⁸

U predgrađu je za novogradnje bila najprikladnija niska prevlaka između poluotoka stare jezgre i otočnog kopna, te uski pojasevi priobalja istočno i zapadno od nje, jer se iza ove prevlake i obale uzdiže prilično strmi uspon tla, oblikujući u

neposrednoj pozadini grada visoki zaslon kamenih, makiom obraslih padina.

Drvene barake brojnih brodograditelja okružene zemljištem, nužnim za njihov rad, nalazile su se uz obalu istočno u Gornjem Borgu i zapadno u Donjem Borgu. Dio tog zemljišta pripadao je općini, ali su i pojedine ugledne obitelji također posjedovale po takvo zemljište te ga iznajmljivale brodograditeljima. Primjerice, korčulanski pjesnik Petar Kanavelić oporučno je 1718. godine ostavio zemljište za brodogradilište majstoru Marinu de Angelis, a član ugledne obitelji Ismaeli, Jakov imao je slično zemljište zapadno od grada.⁹

Nedaleko od brodogradilišta bile su i radionice domaćih kovača, a istočno uz obalu nanizane male radionice kamenara tzv. »teze«. Dakako svi spomenuti obrtnici, kao i njihovi radnici nastojali su stanovati što bliže svom radnome mjestu, pa su stoga tijekom vremena u blizini podizali brojne, skromne kuće.

U spisima korčulanskog javnog bilježnika Jerka Miroševića iz 17. stoljeća u nizu ugovora spominju se kuće u predgrađu: u njima su pisane oporuke ili sklapani ugovori o prodaji kuće ili kućišta (ruševina) u tom dijelu grada.¹⁰

2. Plan grada Korčule s predgrađem (druga polovina 20. stoljeća)

2. Plan of the City of Korčula with suburb (second half 20th cent.)

Ova izgradnja bila je usklađena i podređena tijesnom, skromnom raspoloživom prostoru koji se i tu, kao i u staroj jezgri, nužno morao štedjeti, odnosno ponajbolje iskoristiti.

17. – 18. stoljeće

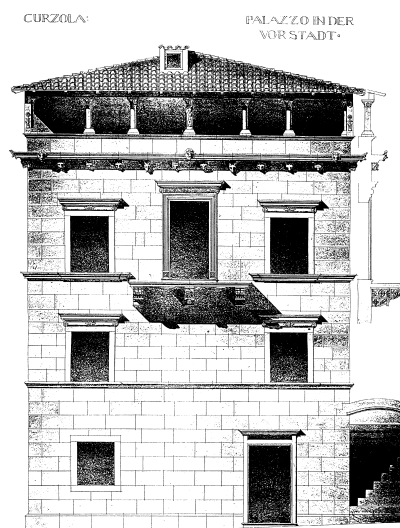
Središte Borga začeto je na uskom dijelu prevlake, gdje su već postojale dvije crkvice i malobrojne kuće. Tu je nastao veći uzdužni trg, otvoren prema zapadu, s ostalih strana omeđen nizovima kuća. Jezgru predgrađa činile su zapravo tri skupine građevina, svaka od njih sažeta uokolo jednog ili više manjih unutarnjih trgova, odnosno dvorišta. Između ili oko tih skupina su uske ulice koje ih povezuju, a usmjerene su spomenutom središnjem trgu – Plokati.

Prva skupina kuća nalazi se neposredno podno jugozapadnih zidina, od kojih je dijeli prolaz zvan »fossa«. Zapadno se širi prolaz pružao do obale, gdje su bila brodogradilišta, na jugoistoku je trg Plokata a sa sjeveroistoka skupina kuća omeđena je ulicom koja od ulaza Plokate vodi do ulaza u stari grad.

Druga, manja skupina podignuta je jugoistočno podno zidina, a treća, najveća, najcjelovitija smjestila se južno od Plokate, a sa svih strana omeđena je uskim ulicama, pred kojina su brodogradilišta. Najduža, zapravo glavna ulica predgrađa počinje od Plokate dijeleći ovu skupinu u dva dijela, račvaajući se potom u niz manjih uličica. Pročelja kuća usmjerena su trgovima i ulicama, začelja unutarnjim dvorištima, gdje se odvijao svakodnevni obiteljski i susjedski život.

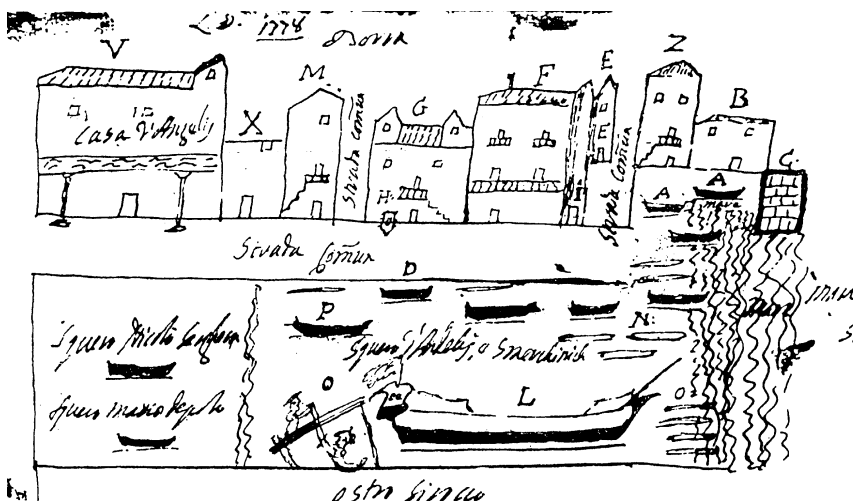
Spomenute tri skupine kuća nazvane su Biline, a one izgrađene podalje uz obalu Borgo. Ipak oblik tla u Gornjem Borgu (istočnom dijelu) omogućio je gušću i brojniju izgradnju kuća i brodogradilišta, pa su tu, te zatim dalje obalom uz usku cestu ponad hridina, ispred kojih su kamenarske radionice, građene kuće u jednom nizu, pročeljima okrenute moru a iza njih su se prostirali manji stepenasti vrtovi. Tako su podizane kuće duž obale zapadno od grada u Donjem Borgu sve do dominikanskog samostana sv. Nikole.

Glavnom trgu Plokati, položenom smjerom istok – zapad, prilazilo se lako i brzo iz Bilina i obaju Borga te iz stare gradske jezgre. Iako se još neko vrijeme javni i upravni život odvijao unutar zidina, nova predgrađa, napose Plokata i sre-

3. Kuća Bakarić, snimak pročelja iz *Wiener Bauhütte*, Beč, 1906.

3. Bakarić house, photograph of façade, *Wiener Bauhütte*, Vienna 1906

4. Nacrt ulice uz brodogradilišta u Gornjem Borgu iz 1778. god.

4. Blueprint of street along shipyards in Upper Borgo, 1778

dišnja ulica će tijekom 19. stoljeća postati stjecište poslovnog a potom i društvenog života.

Izgradnja Borgia nije slijedila neki unaprijed utvrđeni ili zacrtani plan, nego se odvijala postupno, uvjetovana svakodnevnim radnim i životnim potrebama mjesnog stanovništva. Unatoč tomu, ovo predgrađe je u urbanističkom pogledu ostvarilo visoku funkcionalnost, a u estetskom nije se nametnulo staroj jezgri.

Dvije manje spomenute skupine kuća izgrađene na niskom zemljištu i utisnute podno zidina visinom su podređene staroj aglomeraciji, a najveća na Bilinama, postupno se uspinjući u sažetu, novu jezgru, nižu i manju od stare, oblikom ponavlja njen gabarit uspostavivši istovremeno skladnu vezu s priobalnim dijelovima obaju Borgia (sl. 2).

Zbijena izgradnja predgrađa uvjetovana je ne samo skućenošću prostornih zadanosti nego i tradicijom koja se očituje u nizu pojedinosti. Tako su npr. tlocrtna rješenja kuća jednostavna, gotovo istovjetna onima iz stare jezgre, premda su mogućnosti njihova slobodnijeg raščlanjivanja tu nerijetko bile veće. Međutim, podizali su ih uglavnom obrtnici i trgovci, kojima je u prizemlju bio nužan prostor za rad, skladište ili trgovinu. Zato su česta vanjska stepeništa do prvog, stambenog kata takvih jednokatnih, rjeđe dvokatnih kuća. Jedini ukras bili su im profilirani kameni okviri vrata i prozora, katkad s dodatkom baroknog »jastučića«, zatim naglašeni krovni vijenci, te poneki balkon s vješto oblikovanom balustradom. Unutrašnjost su uljepšavali i opremali kamenim zidnim ormarima, pilima i konzolama. Većina zgrada izvedena je od vrsno obrađena kamena, no nije rijetkost ni žbukanje te bojanje zidova žutim ili ružičastim tonovima.

Među brojnim, međusobno sličnim jednostavnim kućama iz razdoblja baroka ističe se nekoliko većih zdanja, a posebno kuća *Bakarić* u Donjem Borgu, visoka trokatnica smještena

na uglu dvaju ulica, strogoga, gotovo renesansnog prizemlja (sl. 3). Barokno profilirani natprozornici gornjih katova ukrašeni su obliom »jastucima« s akantusom. Na sredini II. kata simetričnog pročelja vrata balkona imaju osim bogate profilacije okvira i jastučić prekriven lisnato-cvjetnim motivima. Bogato su ukrašene velike konzole koje nose ploču balkona s donje strane okićenu dvjema velikim, raskošnim reljefnim rozetama. U vrhu zgrade podno krovnog vijenca niz maštovitih plastičnih maskerona i životinskih glava zamjenjuje konzole, završna loža rastvorena nizom stupova s lisnatim kapitelima i drugim ukrasima pruža se cijelim pročeljem. U izvedbi plastičnih pojedinosti krovnog vijenca i lože zamjećuje se opadanje vještine domaćih majstora i njihova ukusa, premda cjelina djeluje monumentalno, a loža (galerija) ističe se kao novost ovdašnjega graditeljstva.¹¹

Kuća obitelji *Kraljević* u Bilinama s pročeljem na Trgu sv. Justine veća je jednokatnica L tlocrta. Prvi kat ima na pročelju dva manja balkona a ugao buhvača veliki balkon koji su nosile duge konzole na krajevima ukrašene ljudskim maskama.¹² U zapadnom dijelu zgrade nalazi se popločano predvorje ograđeno visokim zidom s velikim, rustikom oblikovanim portalom, nadvišenim plastičnim grbom. U predvorju stoji jednostavna kruna zdenca, a stepenište s kamenom balustradom uspinje se do prvog kata, odnosno ulaza u kuću. Sa istočne strane zgradi je dograđena visoka »konoba« nad kojom je velika terasa.

Kuća obitelji *Foretić* u Gornjem Borgu je trokatnica okrenuta istoku, a nalazi se u uskoj ulici koja prolazi između nekadašnjih brodogradilišta i niza tu izgrađenih kuća. Iako jednostavna i ožbukana, ističe se trina balkonima s baroknim kamenim balustradama skladno razinještenima na pročelju: onaj na prvom katu pruža se gotovo cijelom širinom zgrade, a dva manja simetrično su raspoređena na drugom katu. Takav arhitektonski ukras učinio je građevinu vrlo slikovitom i zamjetnom između susjednih skromnih zdanja (sl. 4).¹³

5. Ljetnikovac Španić, snimak pročelja (I. Tenšek i D. Stepinac, crtala I. Valjato-Vrus, 1982)

5. Španić summerhouse, photograph of façade

Ljetnikovci kao posebni graditeljski oblici javili su se u Korčuli u 17. stoljeću. Podizanje ljetnikovaca značilo je izlazak iz grada, povezivanje odmora i ladanja sa životom, graditeljstva s prirodom. Njihovi vrtovi, perivoji i odrine čine cjelinu s nizom manjih ili većih zgrada te namjene uvijek promišljeno i skladno uklopljenih u okolinu.¹⁴

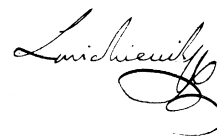
Jedan od najbolje očuvanih ljetnikovaca je inače izvrsno zamišljen ljetnikovac obitelji Španić¹⁵ iz 17. stoljeća, podignut u tada gotovo pustom dijelu Donjeg Borgia (sl. 5). Na njegovu uskom trokatnom pročelju su tri balkona: balkon prvog kata produžetak je vanjskog stubišta, na drugom su katu simetrično razmještena dva mala balkona, a na južnom pobočnom zidu istog kata još je jedan mali balkon. Vrt ispred kuće ograđuje visoki zid iskičen oblim kamenim posudama i piramidama, a nasred zida su ulazna vrata, nadvišena lukom i reljefnim obiteljskim grbom. Ljetnikovac je smješten pri dnu padine brijege, do ulaza uspinje se niz stepenica; tu je staza omeđena stupovima s odrinom, a manji, blago terasasti vrt ukrašen je kamenim vazama i velikim lavovskim skulpturama.¹⁶

Nadomak grada nalazilo se još nekoliko ljetnikovaca. U Gornjem Borgu, najbliži gradu bio je ljetnikovac obitelji Lovričević (sada Foretić): uz skromnu kuću prostirao se veliki terasasti vrt i perivoj zasađen raznim stablima, cvijećem, opremljen stupovima s odrinom, te brojnim kamenim ukrasima.¹⁷

Na putu prema Lumbardi na korijenu poluotoka (prema Lucij) gotovo uz samu obalu bio je ljetnikovac s gospodarskim

 Addi 10. Ottobre 1831 trentesimo
 nell'uffizio Comunale di Borgo
 Repetti
 Del. Giuliano Amici Trovati impedito
 M. D. Repetti - Sig. Domenico Zovetti
 Lavinienich Lutina
 Comprose personalmente Giovanni Ischik del
 fu Giorgio Zovetti de' vespigli da qui, il quale
 desiderando innalzare una sua casa posta in
 Borgo di questa Città, presenta il disegno, ed infra
 per il permesso.
 Actum at Borgo
 Giovanni Foretić

6. Molba Ivana Foretića od 10. listopada 1831. godine za dogradnju kuće u Borgu, s nacrtom

6. Request for permit to build annex, signed by Ivan Foretić, Oct. 10, 1831, with blueprint

zgradama, orsanom i terasastim vrtom.¹⁸ Nedaleko, na uzvisini stajao je mali ljetnikovac do kojeg je vodio popločani puteljak omeđen kamenim stupovima s odrinom.¹⁹ Ta dvokatnica četverokutnog tlocrta ožbukanih, žuto obojenih zidova i natkrivena četverostrešnim krovom u mnogome je podsjećala na kaštele korčulanskih posjednika podignute po otočkim mjestima²⁰

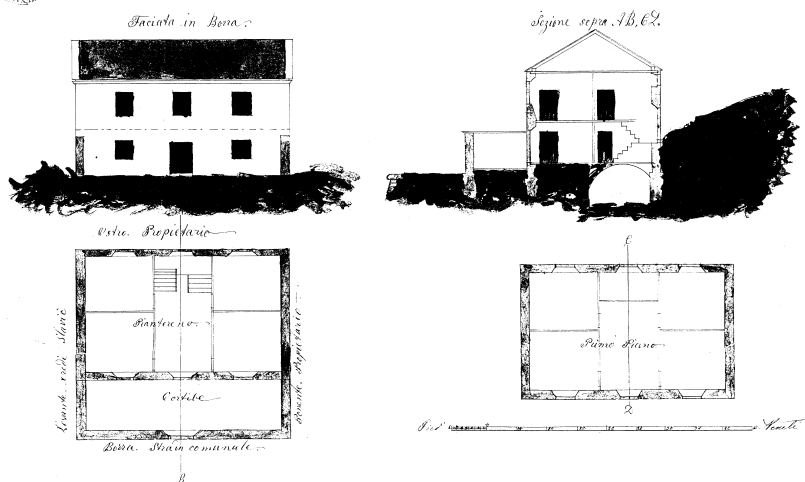
19. stoljeće

U bitno izmijenjenim političkim i gospodarskim prilikama 19. stoljeća nastavljena je izgradnja korčulanskog Borgia. Sve brojnije novogradnje i pregradnje na tom području uskoro su taj dio grada učinile središtem javnog života.

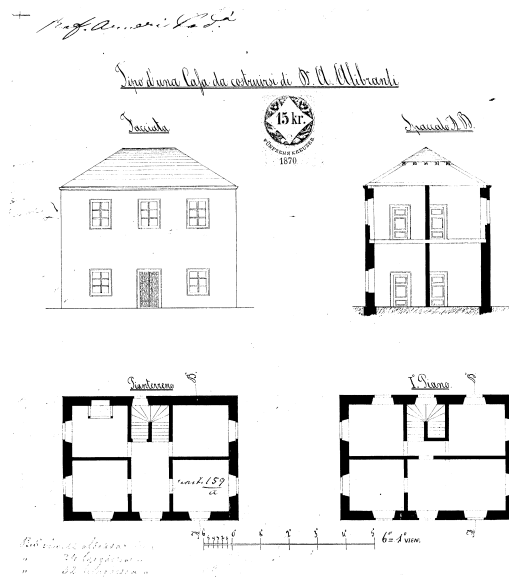
Osiromašenje koje se osjećalo već tijekom 18. stoljeća, odnosno potkraj vladavine Mletaka, još se izraženije očitavalo

Casa che Antonio Gatti desidero costruire sopra la strada che conduce a S. Nicolo' e per la quale chiedo il relativo permesso.

7. Nacrt za gradnju kuće Antuna Gattija u Donjem Borgu iz 1865. god.
7. Blueprint for construction of Antun Gatti's house in Lower Borgo, 1865

8. Nacrt za gradnju kuće Andrije Alibrantija u Borgu od 27. listopada 1873. god.
8. Blueprint for construction of Andrija Alibranti's house in Borgo, Oct. 27, 1873

nakon 1815. godine, kada je Korčula postala dijelom austrijske Dalmacije, izgubivši svoje negdašnje strateško značenje. Najznačajniji mjesni obrti, brodogradnja i kamenoklesarstvo, te s njima povezana trgovina postupno su propadali, pa je stanovništvo živjelo sve skromnije i štedljivije. U takvim uvjetima i graditeljstvo je zapalo u stagnaciju.

Ipak, prema usporedbama popisa stanovništva ranijih stoljeća s onima iz 19. stoljeća, proistječe da je u ovom razdoblju porast broja ljudi i obitelji u gradu znatan a tijekom godina i stalan.²¹ Tako je 1810. godine tu živjelo 256 obitelji,²² 1836. godine 356 obitelji, a 1857. godine 449 obitelji.²³ Dakako, takve demografske promjene povećale su broj stambenih kuća, te ih je 1820. godine bilo 374 a 1857. godine 411, dakle četrdesetak više.²⁴ Na temelju sačuvanih arhivskih isprava i graditeljskog nasljeđa saznaje se da se stambena gradnja odnosila prvenstveno na popravke ruševnih kuća u starom gradu i Borgu, a manje na novogradnje.

Zahvaljujući spomenutim demografskim promjenama, graditeljska stambena djelatnost je nužno živnula, a istovremeno su bili česti i zahvati i u javnom graditeljstvu. Za sve radove trebalo je pribaviti dozvolu mjesnih vlasti, a čini se da su se toga Korčulani ozbiljno i savjesno pridržavali. U rasutim i još nesređenim arhivima tadanjeg Kotarskog poglavarstva i Općine Korčula pronađen je niz molbi građana za razne graditeljske radove: novogradnje, dogradnje, pregradnje, sve s priloženim nacrtima kao što je ova Ivana Foretića iz 1831. godine (sl. 6). Temeljem tih isprava dobiveni su ne samo podaci o namjeravanim i obavljenim građevinskim radovima već posredno i oni posebno vrijedni o nekadanjem izgledu starih zgrada koje su u to vrijeme djelomice ili temeljito izmijenjene.²⁵

Kuće podignute u Borgu prije stotinjak i više godina i od tada (većina) neprekidno obitavane, nisu bile još toliko troš-

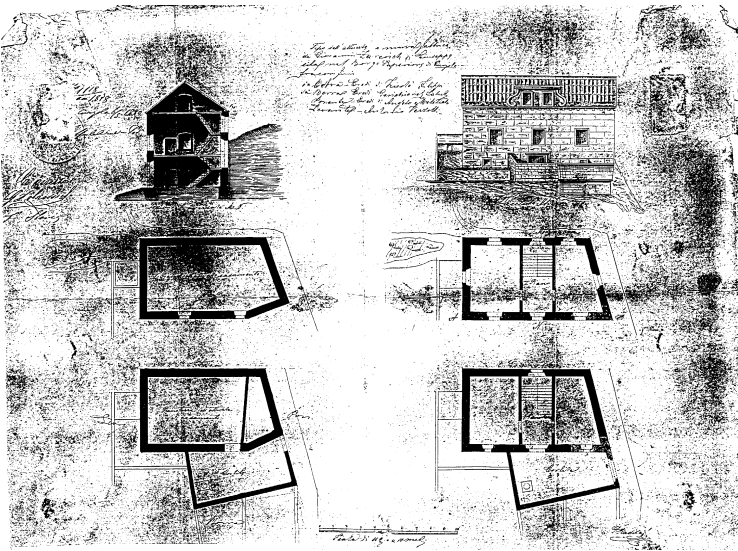
ne da bi trebale znatnije popravke. Ipak između šezdesetak molbi za građevne dozvole iz 19. stoljeća (koliko je sačuvano u Općinskom arhivu), četrdeset dvije se odnose na pregradnje, a tek dvadesetak na novogradnje.²⁶ Ovaj (slučajni) uzorak nije posve mjerodavan, ali se ipak može smatrati donekle točnim pokazateljem odnosa broja novogradnji i pregradnji tog vremena u Borgu.

Spomenuto znatno, pa i naglo povećanje stanovnika u prvoj polovini stoljeća utjecalo je očito na proširenje i nadogradnju zatečenih manjih, nižih kuća, ali su pokadšto razlozi pregradnji bila nastojanja za ugodnijim stanovanjem ili potreba većeg broja prostorija namijenjenih trgovini, radionici, skladištima.

Zbog strmog tla u Borgu nije bilo dovoljno površina za novogradnje. Jedinu mogućnost daljnjeg širenja grada pružao je uski pojas zemljišta uz obalu prema rtu sv. Nikole u Donjem Borgu, a u Gornjem Borgu put prema Luci (Lumbardi). Tu su uglavnom izgrađene kuće u nizu, okrenute moru, a iza njih na padinama manji vrtovi i gospodarske zgrade.

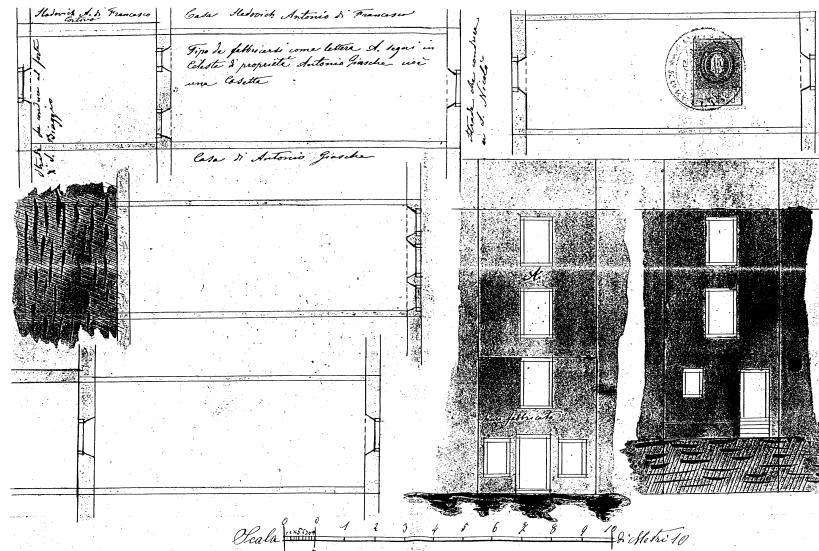
U Bilinama, oko Plokate te okolnim ulicama u neposrednoj blizini brodogradilišta, u to su vrijeme prvobitnim kućama nadograđivani drugi pa i treći kat, a još neizgrađeni prostori popunjavani su jednako visokim novim zgradama.

Sačuvani nacrti se međusobno znatno razlikuju tehničkom kakvoćom izvedbe. Ponajbolje je nacrt izradio između 1850. i 1855. tehničar Josip Zinajić,²⁷ no i nekolicina drugih autora pokazuje poznavanje tehničkog crtanja te građevinskih problema. Među njima su: Vicko Trojanis (nacrt 1863. g.), Marko Kapor (nacrti 1865, 1867. g.), Depolo Michiele i dr.²⁸ Većina ostalih nacrti izrađena je nevješto i nestručno, neki su nepotpisani, ali nije potpisano ni nekoliko stručno izvedenih nacrti iz prve polovine stoljeća.

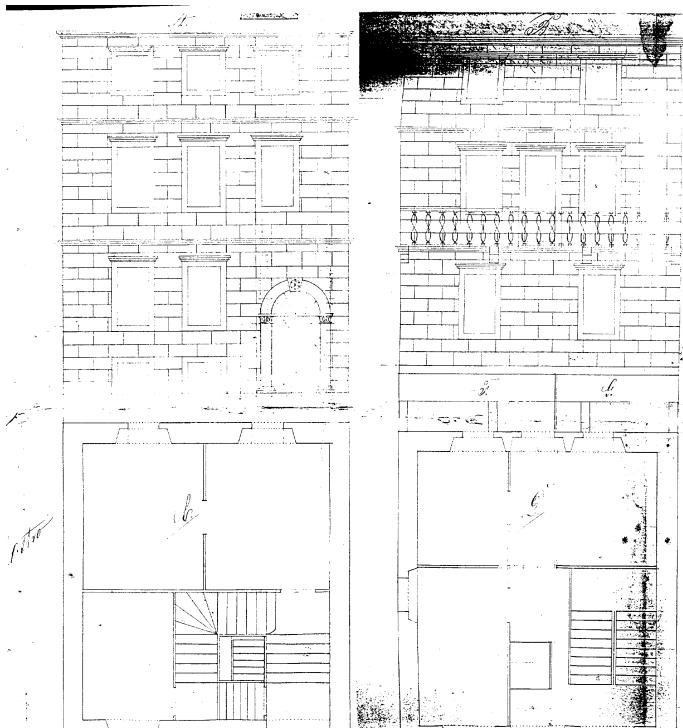
9. Nacrt za dogradnju kuće Ivana Carevića u Gornjem Borgu od 6. svibnja 1880. god.

9. Blueprint for annex for Ivan Carević's house in Upper Borgo, May 6, 1880

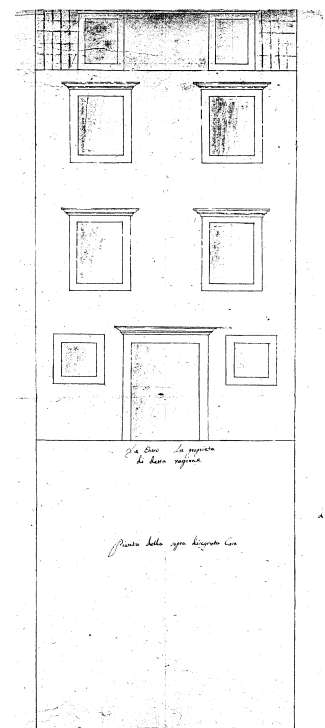
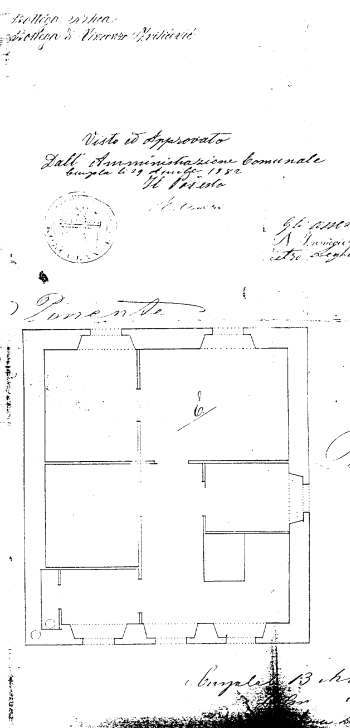
10. Nacrt za gradnju kuće Antuna Giaschija u Donjem Borgu od 20. veljače 1882. god.

10. Blueprint for construction of Antun Giaschi's house in Lower Borgo, Feb. 20, 1882

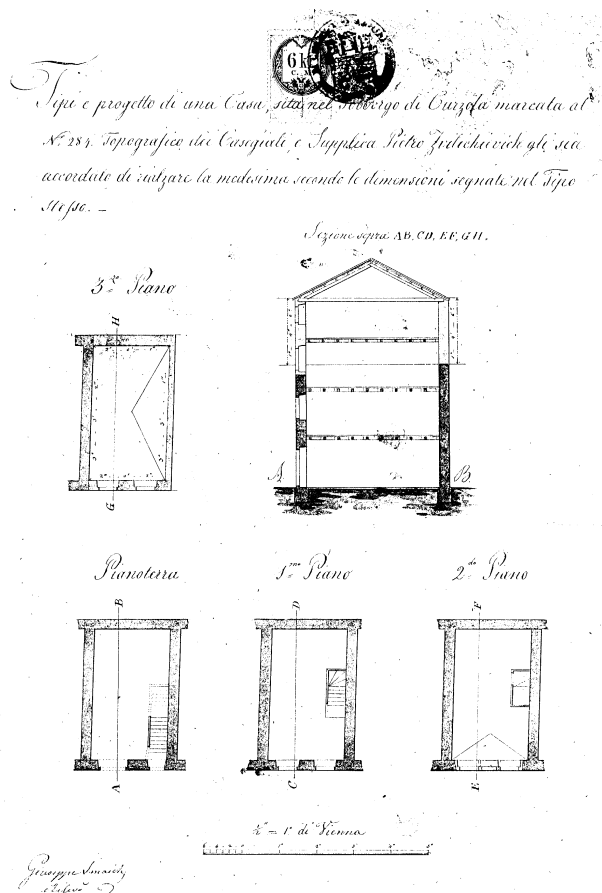
11. Nacrt za gradnju kuće braće Zaffron u Borgu od 13. ožujka 1882. god.

11. Blueprint for construction of Zaffron Bros. house in Borgo, March 13, 1882

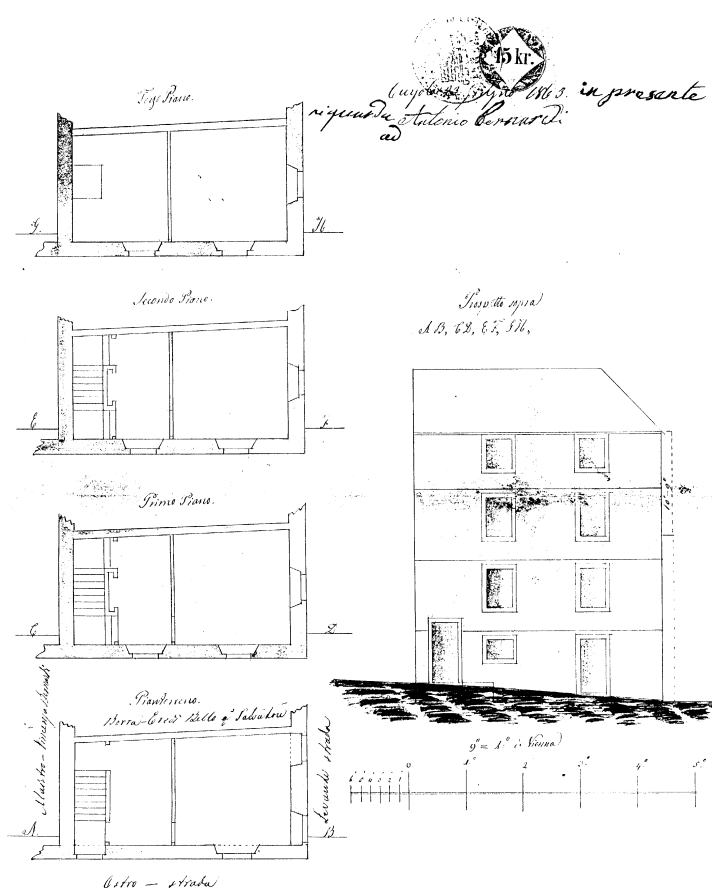

12. Nacrt za nadogradnju kuće Jurja Filipija u Donjem Borgu iz 1827. god.

12. Blueprint for expansion of Juraj Filippi's house in Lower Borgo, 1827

13. Nacrt za gradnju kuće Petra Cviličevića u Borgu iz 1850. god.
13. Blueprint for construction of Petar Cviličević's house in Borgo, 1850

14. Nacrt za nadogradnju kuće Antuna Bernardija u Borgu od 22. lipnja 1863. god.
14. Blueprint for expansion of Antun Bernardi's house in Borgo, June 22, 1863

Prema ovim nacrtima može se zaključiti da su želje naručitelja pri novogradnjama i pregradnjama bile skromne: prvenstveno se zahtijevalo da kuće budu svrsishodne te jeftine, pa su stoga gotovo bez ukrasa i stilskih oznaka. Na malobrojnim javnim građevinama tog razdoblja također prevladava jednostavnost i stilska neizražajnost.

U to vrijeme u Korčuli je još djelovao niz klesarskih radionica i majstora, no oni su uglavnom zaokupljeni izradom kamene građe, jednostavnih okvira vrata i prozora, stepenica, krovnih kanala i sl. Balkonske ograde sve su rjeđe klesane u kamenu, uobičajene su postale one od kovana željeza, što nije samo posljedica skromnosti i štednje nego i tadanje mode.

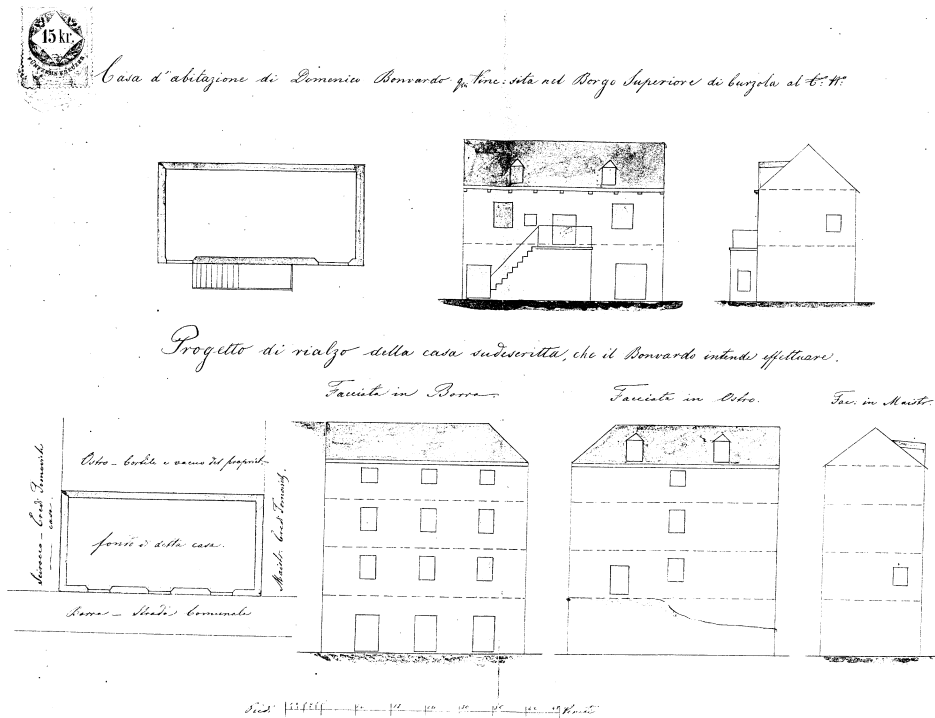
Stambene novogradnje 19. stoljeća

Pri razmatranju molbi i nacrtu novogradnji u Borgu kao i zgrada sačuvanih iz tog vremena može se razabrati nekoliko tipova građevina.

Stambene kuće podizane podalje od središta Borga imaju gotovo četverokutni tlocrt. To su jednokatnice, rjeđe dvo-

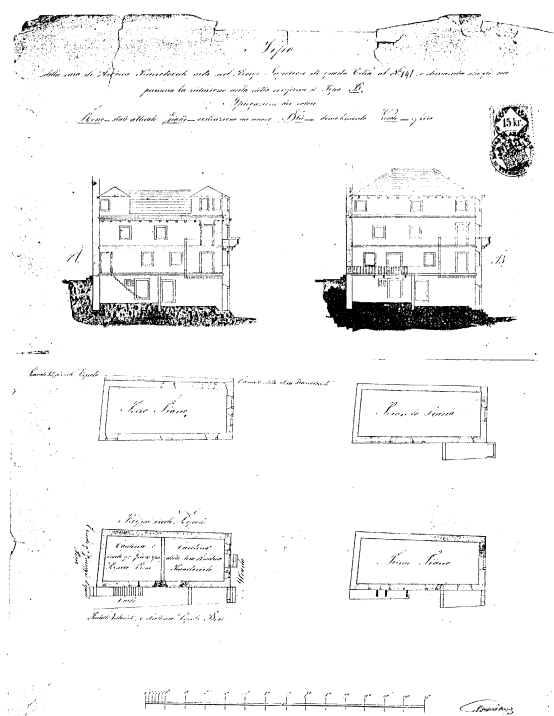
katnice; glavno pročelje usmjereno ulici raščlanjuju simetrično smješteni otvori: u sredini prizemlja je ulaz, uz njega s obje strane po jedan prozor, na katovima tri prozora. Krovovi su dvostrešni, neki s malim vidikovcem. Unutarnji raspored je dosljedno jednostavan: tu je središnji hodnik, odnosno stepenice, sa obje strane po dvije prostorije. Za gradnju ovakve kuće 1865. godine u Donjem Borgu podnio je molbu s nacrtom Antun Gati (sl. 7), a kanonik Andrija Alibranti 1873. godine (sl. 8). Također za gradnju kuće u Gornjem Borgu traži dozvolu Ivan Carević p. Josipa 1880. godine (sl. 9). Doduše, na nacrtu piše, a i vidi se, da se kuće podiže na temeljima starije ruševine nepravilna tlocrta koji će poslužiti i za novogradnju²⁹ i dr.³⁰

Ovom tipu može se priključiti 1882. godine podignuta velika kuća kapetana Domenika Foretića u Gornjem Borgu, nedaleko od tamošnjih brodogradilišta i neposredno uz obalu. Ta jednokatnica, pravokutna izduljena tlocrta izvedena je u vrsno obrađenu kamenu. Uglove ukrašavaju bridovi u bunjatu, nad otvorima su profilirani vijenci a pod krovom istaknuti završni vijenac. Zgrada se ističe skladnim razmjerima i međusobnim odnosima svih arhitektonskih dijelova, te je

15. Nacrt za dogradnju kuće Domenika Bonguarda u Donjem Borgu od 4. lipnja 1867. god.

15. Blueprint for annex for Domenik Bonguard's house in Lower Borgo, June 4, 1867

16. Nacrt za dogradnju kuće Antuna Franotovića u Gornjem Borgu od 16. svibnja 1873. god.

16. Blueprint for annex for Antun Franotović's house in Upper Borgo, May 16, 1873

jedan od malobrojnih skromnih spomenika neoklasicizma u Korčuli.³¹

U središtu Borge, na rijetkim slobodnim česticama podizane su kuće ponešto drukčijeg tlocrta i vanjskog izgleda. One su, naime, često stiješnjene između ranijih građevina, pa su im dvokatna ili trokatna pročelja uska, a tlocrti manje pačetvorine okomito položene na smjer ulice. Takvu kuću podigao je 1882. godine Antun Giaschi 1882. u Donjem Borgu na Putu sv. Nikole (sl. 10).

Malo je drukčije riješena veća novogradnja u samom središtu Borge. Glavno joj je pročelje usmjereno zapadu, drugo uskoj ulici koja od Plokate vodi u Gornji Borgo. Kuću grade braća dr. Josip i Ivan Zaffron (sl. 11). Tlocrt je gotovo četverokutan, unutarnje stubište uspinje se uz sjeveroistočni zid, a u visokom prizemlju i na katovima je po nekoliko prostorija. Zapadno pročelje je »reprezentativno«: ima simetrično raspoređena dva velika prozora na polukatu i prvom katu, gdje se cijelom njegovom širinom stere balkon oslonjen na četiri kamene konzole. Kuća je izvedena od lijepo obrađene kamene građe, razdjeljni vijenci i okviri otvora skromno su ukrašeni, pa se objekt može ubrojiti među vrsnije korčulanske građevine tog vremena.³²

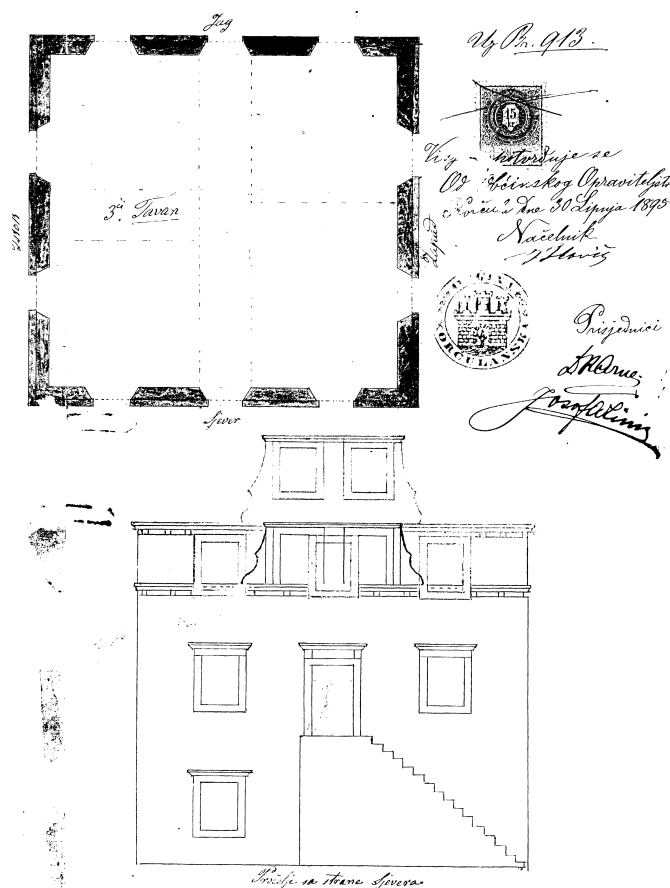
Potkraj 1882. godine za gradnju ljetnikovca u predjelu Pod sv. Antun (Zagradac) podalje od grada podnio je zahtjev posjednik i trgovac žitom Antun Depolo. Nacrt je izveo Šime Mlinarić, a zgrada je završena 1884. godine. Ovaj ljetniko-

vac okružen bogatim perivojem, vrtom i gospodarskim zgradama zasigurno je najznačajnija građevina historicizma u Korčuli.³³

Pregradnje stambenih kuća

Pregradnje stambenih kuća u Borgu tijekom 19. stoljeća nisu značajnije u graditeljskom ni u urbanističkom pogledu. Glavna zadaća zahvata bila je popravak zgrada te povećanje korisnog unutarnjeg prostora, dok gotovo nikakva pozornost nije posvećivana vanjskom izgledu.

Općinskoj upravi u Korčuli dostavljen je iz Zadra početkom svibnja 1886. godine dopis kojim se obavještava o novom Građevnom pravilniku koji, kako pišu, »potanko kaže na što je uprava dužna paziti, kako svoju dužnost vršiti«. Taj zakon postao je pravomoćan 25. travnja iste godine pa se u dopisu u nastavku navodi: Počam rečenim danom tko god misli graditi, pregrađivati, popravljati, promijenjivati ili rušiti ne smije toga raditi već po propisima Pravilnika i dozvolom Obćine. Dakako zakon nije mogao navesti i točno opredieliti do jedan slučaj, kad trebate dozvole, ali Obćina neće pogriješiti bude li u tom obziru postupala strogo, te ne dopustila bez dozvole i pažnje nikakvu gradnju. (...) Obćini nije paziti na unutarnju pogodnost sgrada, ali donekle na izvanjsko lice zgrade, kao što je i na unutricu nekih javnih sgrada, pa i

17. Nacrt za dogradnje kuće Antuna Depola u Bilinama od 25. lipnja 1895. god.

17. Blueprint for annex for Antun Depolo's house in Biline, June 25, 1895

na pravilnost trgova, ulica i šetališta. Da u tom poslu pomognu Obćini zakon njen pri ruci daje »povjerenstvo za ureš«.³⁴

Izdajući građevne dozvole, čini se da je korčulanska općinska uprava najviše brinula o mišljenju susjeda kojima bi mogla smetati promjena visine, novootvoreni prozori, prolazi i sl.³⁵ Međutim, nacrti pregradnji sadrže vrijedne podatke o izgledu baroknih zdanja u Borgu, a ujedno se saznaje koliki je dio predgrađa bio izgrađen do 19. stoljeća. No te pregradnje su na mnogim kućama posve uništile tragove starijih razdoblja ili ih toliko izmijenile da je teško rekonstruirati njihov prvobitni izgled.³⁶

Pregradnje su izvođene tijekom cijelog stoljeća; najranija sačuvana molba je iz 1827. godine. Tada Juraj Filippi, brodograditelj, traži dopuštenje za podizanje još jednog kata na staroj dvokatnici u Donjem Borgu. Prvobitna zgrada je, kako se vidi iz nacrtu, imala jednostavno pročelje skladnih proporcija i prozore s baroknim profilacijama (sl. 12).

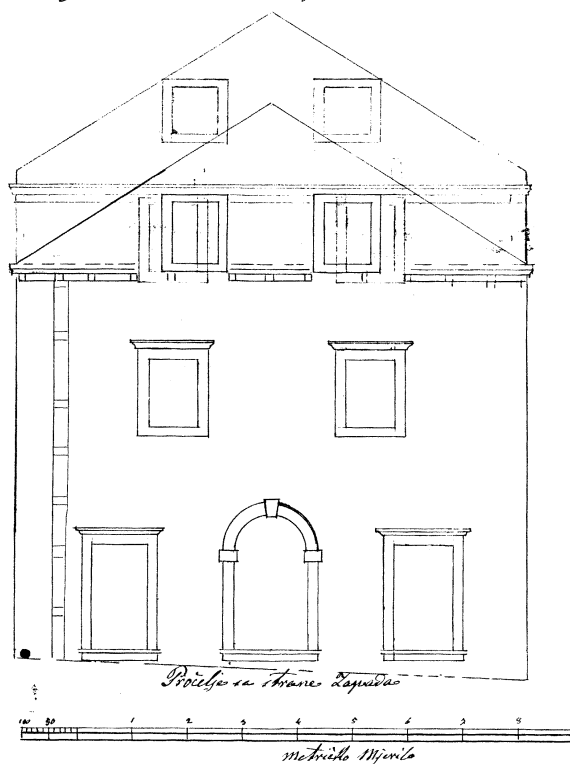
Oko 1850. Josip Zmajić načinio je nacrt povišenja kuće Petra Cvilićevića u Borgu (sl. 13). To je bila jednokatnica, a namjerava joj se dodati još dva kata, zadržavajući dotadašnji simetrični raspored otvora prozora uskog pročelja, te dvostrešni krov.

Antun Bernardi 1863. godine nadgradio je također kat na staroj kući u Borgu (sl. 14), a niz sličnih molbi i nacrtu u to je doba podneseno za dogradnju jednoga ili dvaju katova na kućama sličnih uskih pročelja i skućena tlocrta.

Dominik Bonguardo je 1867. tražio dopuštenje za podizanje dva kata na zgradi u Donjem Borgu. To je bila jednokatnica pravokutnog tlocrta, na pročelju sa strane imala je dvojna veća vrata, u sredini se vanjsko stubište uspinjalo do ulaza na sredini zida prvog kata, a tu su sa strane bila dva veća i jedan manji prozor. Pregradnja je posve promijenila to slikovito pročelje: prizemlje je dobilo troja vrata, nad njima su na svakom katu simetrično razinještene tri prozora, vanjske stepenice su uklonjene, a umjesto dvostrešnog krova diže se krov sa tri strehe (sl. 15).

Dvadesetak godina potom povisit će se jednokatna kasnobarokna kuća na Plokati, vlasništvo don Antuna Depola. Ona je u prizemlju zapadnog pročelja imala središnja vrata s oblim lukom, s obje strane još po jedna vrata, na prvom katu dva prozora, a potkrovlju također. Na prizemlju sjevernog pročelja bio je prozor a vanjsko stepenište se uspinjalo do vrata na sredini zida prvog kata, s obje strane tu je po jedan prozor. Iznad vijenca potkrovlja nalazio se mali vidikovac ukrašen volutama. Na kući su izvedene brojne izmjene, ali je ipak donekle sačuvan prvobitni izgled (sl. 16).³⁷

*Nacrt kuće mnogo poslovanoga Antuna Depola medije
međusim od sjevera i juga prema putu obćinski od Tihha svoje
toriste a od juga komad dvorišta svoga a komad Torista i bita*

18. Nacrt za dogradnje kuće Antuna Depola u Bilinama od 25. lipnja 1895. god.

18. Blueprint for annex for Antun Depolo's house in Biline, June 25, 1895

Na nacrtu pregradnje kuće Andrije Franotovića iz 1873. godine u Gornjem Borgu prikazano je zanimljivo, staro pročelje visoke trokatnice pravokutnog tlocrta vrlo uskog sjevernog pročelja, okrenutog brodogradilištima (sl. 17). U prizemlju su uz središnja vrata dva prozora, na prvom katu jedan prozor, na drugom vrata i mali balkon, u potkrovlju dva prozora. Otvori istočnog zida nepravilno su razmješteni, no to je možda posljedica ranijih pregradnji. Potkrovni dio inao je prema sjeveru i jugu iznad širokog završnog vijenca nadograđene visoke vidilice između kojih je dvostrešni krov. U kuću se ulazilo vanjskim stubište pruženim uz južni dio tog zida. Pri pregradnji u potkrovlju se podiže cijeli kat, zapravo se povezuju vidilice, a nad svime je visoki četverostrešni krov. Umjesto vanjskog stubišta nacrt predviđa na prvom katu istočnog zida dugački balkon, mnogi se otvori zazidavaju, drugi otvaraju. Ovo je bio rijedak primjer visoke barokne zgrade s vidilicama, pa je tim veća šteta da je to poništeno pregradnjom.

Opisani i ostali pronađeni nacrti pregradnji svjedoče da je većina kuća baroknog Borga bila niža, jednokatne ili dvokatne, jednostavne, često s vidilicama na krovu, vanjskim stepeništima, ponekad s balkonom. Pregradnje prvenstveno mijenjaju visinu, no time i cjelokupni barokni izgled i odnose dijelova; uklanjaju se vidilice, balkoni, vanjska stubišta.

Pročelja postaju hladno simetrična, posve jednostavna ponavljajući monotoniju pravokutnih otvora i žbukanih zidova. Mnogo veća važnost posvećivana je korisnosti no izgledu zgrada, pa i samoga grada. Uostalom, takvom shvaćanju žrtvovan je u isto vrijeme u starom gradu niz gotičkih i renesansnih građevina.

Novosagrađene i preuređene kuće stvorile su nizove gotovo istovjetnih pročelja na Plokati, u ulici prema Gornjem Borgu i Sv. Nikoli ponavljajući karakteristični izgled gradskih četvrti tog vremena uobičajenih diljem Dalmacije u većim a posebno manjim sredinama. To je, kako je rečeno, posljedica gospodarskog osiromašavanja ali i sve veće provincijalizacije. Osim toga, nerijetko se primjenjivani ili podražavani graditeljski uzori koji potječu iz središnjih austrijskih građevinskih ustanova, gdje su projektirane naglašeno funkcionalne, ali bezlične građevine zapostavljajući tradicije i osebujne oznake dotadašnje lokalne izgradnje.

Premda se izgradnja korčulanskog predgrađa Borga započeta potkraj 16. a najvećim dijelom oblikovana od 17. do po-

četka 20. stoljeća ne može uspoređivati s visokom urbanističkom i graditeljskom razinom gotičko-renesansne stare jezgre, ipak njegov postupni i logični razvoj ima i vrijednosti na koje je trebalo upozoriti.

Ponajprije se može ustvrditi da se ta izgradnja nije suprotstavila niti na bilo koji način potisnula izgradnju starog dijela. Osim nekoliko vrsnijih, većih stambenih baroknih kuća tu gotovo nije bilo javnih zdanja, pa se to, u središtu zbijeno a zatim uz obalu prostirto i nanizano predgrađe skladno uklopilo u krajolik a istovremeno kao podgrađe i prilagođeno cjelini staroga grada. Što više, potkraj 19. stoljeća u središtu Borge izgrađena rotunda crkve sv. Justine s malom visokom

lanternom pridonosi svojevrsnom ponavljanju gabarita starog dijela (tek nešto niži i manji), čime je u vizuri sa istoka dodatno vrednovana stožasta stara jezgra sa središnjom osi vitkog katedralnog zvonika s lanternom.

Prikazana stambena izgradnja korčulanskog predgrađa, pojedinačne kuće ali i cjelina vrlo je skromna pa osim kulturno-povijesnog značenja nema posebnih vrijednosti. Međutim, spomenuta urbanistička rješenja i cjelovitost te skladni suodnos s obližnjom srednjovjekovnom izgradnjom zaslužuje pozornost, tim prije što se već u drugoj polovini 20. stoljeća pojavilo posvemašnje nerazumijevanje poštivanja i čuvanja takvih odnosa.³⁸

Bilješke

1
»LII.DECISIO COMITIS (Littere ducalis) qua statuitur, quod nemo in burgo domum possit fabricare cum calcina et in muro, sed in mace-
ria et ad pedem plenum. Die IV. Decembris MCCCCXCI... «

2
Ova se crkva nalazila na prostoru današnjeg Trga sv. Justine, a uz nju je bilo i malo groblje.

3
Coronelli III. 1688.

4
U ovom tekstu navodit će se naziv Gornji i Donji Borgo – jer se on najduže zadržao i najčešće rabio. U novije vrijeme, tijekom 20. stoljeća zadržano je ovo ime samo za Gornji Borgo, i to kao Borak pa se taj predio i sada tako zove.

5
Dr. Natale Trojanis, *Sui monumenti di storia e di arte esistenti nella città e isola di Curzola*, Trst, 1911.

Ove dvije crkve sv. Roka, nedaleko jedna od druge, vjerojatno su podignute radi zaštite od pošasti kuge koja je u to vrijeme ovdje često harala, a ovaj svetac štovan je kao zaštitnik od te bolesti, pa mu je kao zavjet tijekom 16. stoljeća i uz stolnu crkvu dograđena kapela, a 1575. godine osnovana laička bratovština sv. Roka, sačuvana do danas.

6
Tako je u Borgu 1564. godine sastavljena oporuka u kući majstora Krista pok. Šimuna Vlatkovića drvodjelca; 1565. godine u kući Rade Nališkovića; 1590. godine u kući majstora Sebastijana Geričića; 1591. godine u kući majstora Nikole Misulića. Godine 1571. neki Marko Radoević »*de Burgo*« sklapa jedan ugovor u svojoj kući; Spisi javnih bilježnika Korčule 1540–1590. i 1595–1785. (br. 2478); Korčulanski arhiv, Povijesni arhiv Dubrovnik (nadalje PAD).

7
A. Rozanović – I. Matijaca, *Opsada Korčule 1571*, Korčula, 1971, str. 21, 23.

8
Uz svoje obnovljene palače i kuće u obližnjim ruševinama nekadašnjih, najčešće gotičkih zgrada uredili su vrtove i dvorišta obitelji Arneri, Kapor, Giunio, Ismaelis, Španić, Kanavelić i dr.

9
V. Ivančević, *O zemljištima za gradnju brodova u gradu Korčuli*, u: »Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji« 21, Split, 1980, str. 226–227.

10
U spisima bilježnika Jerka Miroševića niz ugovora spominje kuće u predgrađu. Tako 1642. godine majstor Marin pok. Vida Peručića ustupa Nikoli de Zorzi kuću izvan grada uz brodogradilište, 1653. godine sklopljen je ugovor »*izvan grada u kući Šimuna Kučije*«, 1650. godine prodaje se jedno kućište (ruševina) izvan grada, 1652. godine Ivan de Luca zvani Bergamo daje Franku Tuliću u zalag kućište izvan grada, 1658. godine u kući »*izvan grada uz crkvu sv. Sergija*« sklopljen je jedan ugovor jednako kao i 1659. godine »*izvan grada u kući majstora Ivana Favro*«, 1667. godine »*izvan grada u kući stanovanja majstora Jakova Kapor*« itd. Spisi javnog bilježnika Jerka Miroševića 1614–1672; Korčulanski arhiv, PAD.

11
C. Fisković, *Urbanističko usavršavanje Korčule u Kanavelićevu vrijeme*, »Zbornik otoka Korčule«, br. 3, Korčula, 1973, str. 41–82. Nažalost, bombardiranjem u Drugom svjetskom ratu zgrada je znatno oštećena, a pri obnovi, otvori lože su zazidani.

12
Balkon nije očuvan, već samo spomenute konzole, pa možda nije bio ni završen zbog velike dimenzije, odnosno težine. Također nije posve razjašnjeno kako je bio riješen pristup balkonu (preuska mala vrata).

13
Ovu, nevještom rukom izvedenu skicu iz 1778. godine objavio **C. Fisković**, *Stara korčulanska brodogradilišta*, »Godišnjak pomorskog muzeja u Kotoru« XX, Kotor, 1972, str. 75–103. Ulica (prolaz) gdje se nalazi kuća nazvan je po njoj »Tri sulara« (tri balkona). Poznata je i dalmatinska pjesma tog naslova; njen početni stih glasi: »Tri sulara su na Puntu Jurana« – tako se, naime, nekada nazivao ovaj dio predgrađa tik uz brodogradilišta.

14
C. Fisković, *Stari vrtovi i ljetnikovci u Korčuli*, »Hortikultura«, br. 1–2, Zagreb, 1984, str. 3–12; **Isti**, *Prilog Korčulana staroj hrvatskoj hortikulturi*, »Godišnjak grada Korčule«, br. 1, Korčula, 1996, str. 81–102.

15
C. Fisković, *Tizianova kopija u Korčuli*, »Peristil« 24, Zagreb, 1981, str. 63–72.

16
Obitelj Španić njegovala je ljubav za prirodu: potkraj 17. stoljeća, nedugo prije smrti korčulanski biskup Nikola Španić (1673–1707) preuredio je srednjovjekovnu pustinjačku crkvicu sv. Antuna Opata,

podignutu na brežuljku podalje grada, namijenivši je za svoj skromni mauzolej. Uz manje zahvate na crkvi i popločanje prostora pred njom postavlja i krunu zdenca, a do vrha strmog brijega sagrađena je 101 kamena stepenica. Na kraju tog visokog, slikovitog stepeništa je kameni portal oblog luka sa Španićeveim grbom. Uz stepenište je biskup dao posaditi aleju čempresovih stabala stvorivši tako osebužno jedinstvo baroknoga graditeljstva i nasada.

17

C. Fisković, o. c. (14). Ovaj vrt dopunjen je ukrasima i malom kape-lom u 19. stoljeću.

18

Ta oveća jednostavna građevina okružena terasastim vrtom, stupovi-ma za odrinu i uobičajenim kamenim ukrasima, sagrađena nedaleko od obale imala je uz more veći orsan. Sada je cijeli ovaj kompleks znatno pregrađen pa je sačuvano malo tragova prvobitnog izgleda.

19

Zgrada je srušena 70-ih godina 20. stoljeća, kada se na tom prostoru gradió hotel »Marko Polo«. Nisu sačuvane njene fotografije ni drugi podaci.

20

U selima otoka Korčule bilo je podignuto više od četrdeset kaštela: u Lumbardi 5, u Žrnovu 5, na Vrniku 1, u Smokvici 4, u Čari 2, u Veloj Luci 3, Prigradici 3, a Blatu čak 18. To su kasnogotičke, renesansne, najviše barokne građevine, ukrašene konzolama, vijencima i grbovi-ma. Većina tih kaštela sada je posve zapuštena, pregrađena pa i rušev-na tako da se mnogima jedva nazire prvobitni izgled.

21

A. Fazinić, *Neki podatci o stanovnicima grada Korčule iz župskih matičnih knjiga od XVI. do XIX. stoljeća*, »Croatia Cristiana Periodica«, god. XIV, br. 26, Zagreb, 1990, str. 55–61. Npr. u Korčuli je 1811. godine živjelo 1377 stanovnika, 1821. god. 1480 stanovnika, 1830. god. 1723 stanovnika, 1857. god. 1925. stanovnika

22

Na ovom popisu pod naslovom »ANGRAFI« poimence su nabroje-ne sve obitelji koje žive u Korčuli i to redom: najprije one s Vrnika, zatim iz staroga grada i na kraju iz Borga, a navedena su i zanimanja pojedinaca. Svezak: Razno, AOK, Gradski muzej u Korčuli.

23

S. Piplović, *Odras XIX. stoljeća na urbanističku strukturu Korčule*, »Godišnjak grada Korčule«, br. 5, Korčula, 2000, str. 133–153.

24

Zanimljiva je i isprava, popis zanimanja u Korčuli iz 1852. godine: »Curzola 25. febbraio 1852; macelai 4, fornai 1, caffetieri 3, pescatori 4, farmacisti 2, oggetti di consumo, tratori 2, barbieri 1, efficienti il fachinaio 6, muratori ed acconciatori di tetto 2, lavoratori idem, garzoni spazacamino 1, condotieri di barche 1, sarti 4 (lavoratori 17, garzoni 2), falegnani 1 (lavoratori 3, garzoni 2), squeraioli 20 (lavoratori 112, garzoni 87, segatori 16), orefici 1 (lavoratori 2, garzoni 19), fabbri ferai 2 (lavoratori 13, garzoni 6), lottai 1, mercanti diversi di merci di commercio, ossia venditori di merci al minuto 4, avvocati 2, sensali 1, levatrici 3, venditori di comestibili 18, vendita di tabbaco 1, costruttori di bastimenti a lungo corso 10.« Svezak Razno, AOK, Gradski muzej u Korčuli.

Sačuvan je još jedan popis načinjen samo nekoliko godina kasnije: »Ammne Comunale 5 dicembre 1860; macelai 5, pescatori 3, tratori 2, betole che forniscono vivande 4, betole con vendita vino 4, fornai 2, caffetieri 5, pitai di arnato 1, farmacisti 2, barbieri 2, esercenti di fachinaio 6, muratori e acconciatori di tetti 3 (lavoratori 2, garzoni 1), spazacamini (niente), condotieri di barche 4, sarti 6 (lavoratori 3, garzoni 1), calzolari 9 (lavoratori 23, garzoni 5), scalpelini 16 (lavoratori 35, garzoni 10), falegnami 3 (lavoranti 4, garzoni 2), squeraioli 29 (lavoranti 71, garzoni 105, segatori 14), orefici 2 (garzoni 4), avvocati 1, medici 1, chirurghi 1, levatrici 3, negozzi comestibili 19, vendita di tabbaco 1, proprietari di machine da oliva 10, sgombratori di canali 1,

costruttori di bastimnti a lungo corso 15, cordaioli 1 (lavoratori 1, garzoni 2) Podesta Smerchinich«. Svezak: Razno, AOK, Gradski muzej u Korčuli. Iz ovih dvaju popisa zanimanja razvidno je da opada broj klesara i brodograditelja.

25

Austrija je 1850. godine osnovala Središnje povjerenstvo za istraživa-nje i održavanje umjetničkih i povijesnih spomenika, pa tada počinje sustavna djelatnost zaštite kulturnih dobara i u Dalmaciji.

26

Arhiv Općine i Kotara Korčula 19. stoljeća nalazio se u prvoj polovini 20. stoljeća u zgradi stare gradske vijećnice koja je u Drugom svjet-skom ratu (1944. god.) teško oštećena bombardiranjem. Veći dio arhi-va tada je ipak sačuvan, ali je kasnije rasut, te tako nesređen prenijet u neprikladno spremište u Gradskome muzeju. Volonterskim radom umirovljenik Jozo Fazinić je 70-ih godina počeo sređivati tu arhivsku građu te, među inim, naišao na spomenute nacрте, uglavnom vrlo oštećene. Najveći dio ovog još nesređenog arhiva sada je privremeno smješten u malom spremištu Povijesnog arhiva Dubrovnika u Korčuli.

27

Josip Zmajić (1801–1859) potomak je stare korčulanske obitelji, vje-rojatno se stručno školovao u Padovi, a vrativši se u Korčulu, djelo-vao je kao tehničar i slikar, radeći povremeno kao nadzornik javnih i privatnih gradnji. Istovremeno je izvodio nacрте za izgradnju ili pre-gradnju stambenih i javnih zgrada, crkava i oltara, a bavio se i slika-njem. O tome: **A. Kapor**, *Graditelj i slikar Josip Zmajić*, »Peristil« 18–19, Zagreb, 1976, str. 129–136.

28

To su nadalje: Franjo Trojanis (nacrti 1868–1878), Petar Radica (1880), Šime Mlinarić (1882), Vicko Smrkinić (1898). Mnogo slabije nacрте izveli su: Franjo Šteka (1863), Jeronim Jeričević Antunov (1882), Antun Jeričević Jeronimov (1878–1882), Marin Radica (1882), A. Fabris (1900).

29

Nacrt je precizno izrađen tušem, akvareliziran sivo; izradio ga je P. Radiza. Na nacrtu je broj urudžbenog zapisnika Općine, poništeni biljeg te potpis (odobrenje) načelnika Rafa Arnerija 6. 5. 1880. Sve-zak: Graditeljstvo, AOK, Gradski muzej u Korčuli.

30

Također Dominik Foretić 1875, Antun Farac 1882, Vicko Damjano-vić 1882, svi u Gornjem Borgu.

31

Pročelje zgrade usmjereno je ulici a u sredini prizemlja su velika vrata, sa strana po jedan mali prozor, dok prvi kat rastvara pet simetrično razmještenih velikih prozora. Jednaki prozori su i na pokrajnjim zido-vima kata. Drugo pročelje gleda na more, odnosno sjever: u sredini prizemlja su velika vrata a sa strana po dva velika prozora. Isti raspo-red otvora je na katu, gdje je na sredini balkon. Pred kućom uz obalu podignuta je terasa.

32

Vanjština zgrade sačuvana je u cijelosti do danas, i prepoznatljiva upravo po zapadnom pročelju s balkonom. Unutarnjost kuće je više-kratno pregrađivana te korištena dijelom za uredske i slične radne prostorije.

33

C. Fisković, o. c. (14)

34

Nadalje u dopisu koji je poslan svim općinama na području Dalmacije piše da su Povjerenstva za ureš dužna izabrati sljedeći gradovi: Bud-va, Dubrovnik, Herceg-Noví, Hvar, Korčula, Kotor, Makarska, Omiš, Skradin, Split, Ston, Šibenik, Trogir i Zadar. U Korčuli su u to povje-renstvo izabrani nastavnik Frano Radić, kapetan Frano Slavić, Šime Mlinarić, prof. Vicko Smrkinić i Petar Jeričević pok. Ivana. Ovaj

građevni pravilnik posebno važan za zaštitu spomenika donesen je, odnosno tiskan je dvojezično: hrvatski i talijanski.

U Pravilniku, koji ima niz poglavlja, među inim, piše da se bez dozvole nadležne vlasti ne smiju graditi nove zgrade, obavljati pregradnje ni dogradnje niti bitni popravci, promjene ili rušenja na postojećim zgradama. Za dozvolu gradnje vlasnik mora građevnoj vlasti podastrijeti nacrt u kojim je trebalo označiti među inim debljinu temelja i zidova, te u presjeku visinu prostorija. Nadalje je propisano da svaki nacrt crvenom bojom (»mašču«) treba pokazati ono što će se graditi, žutom ono što će se rušiti, a ono što će se zadržati crnom bojom, novi drveni dijelovi smeđe, a oni drveni dijelovi koji će se ukloniti ne trebaju biti u boji. Zanimljiva je i odredba da pročelja zgrada prema trgu ili ulici moraju biti skladna a bojom ne smiju biti upadljive.

Za zaštitu spomenika posebno su zanimljivi članci 62 i 63 ovog Pravilnika »O povjerenstvu za ures«:

Čl. 62. »U svakom gradu i u svakom glavnom mjestu Općine, ako to odluči općinsko vijeće, bit će ustanovljeno Povjerenstvo za ures, sastavljeno od pet članova, koje će izabrati Općinsko vijeće većinom glasova između osoba za tu svrhu sposobnijih.«

Čl. 63. »Povjerenstvo za ures ima biti upitano o svemu što u stanovit mjeri sgrade ili naprave, ima ili može imati odnošaja na lica i urese izvanjskih javnih i posebnih sgrada, na unutricu crkava, pozorišta, na vrtove, na javna šetališta, na gorobišta, na spomenike, na

nadpise u kamenu... na sve inokupno što se tiče uresa i razmjernosti trgova, ulica, šetališta gradskih koji postoje ili se imaju zasnovati...« Pravilnik je predviđao i kazne za prestupnike koji nisu poštivali njegove odredbe (novčane ili zatvor), a iznimno se na trošak prekršitelja trebao srušiti dio gradnje ili sva gradnja; Svezak: Graditeljstvo, AOK, Gradski muzej Korčula.

35

Tako se barem može zaključivati iz sačuvanih molbi, odnosno dozvola gdje se najčešće navodi da se susjedi slažu, odnosno pristaju na namjeravanu novogradnju, odnosno pregradnju.

36

Pregradnje i dogradnje kuća u Borgu nastavljene su i u 20. stoljeću pa je vrlo teško prepoznati većinu od ovdje navedenih zgrada.

37

I ova se zgrada može prepoznati. To je danas zgrada s uredima ZAP-a, njena unutrašnjost je preuređena, a izvana sa sjeverne strane umjesto vanjskog stubišta sada se nalazi cijela terasa koja se prostire širinom cijelog tog zida.

38

Dovoljno je spomenuti izgradnju tzv. Cvjetnog naselja s nekoliko nizova kuća koje se uzdižu visoko na padinama južno i zapadno od predgrađa, zgradu i »češljeve« vezova marine u neposrednoj blizini starog grada itd.

Summary

Alena Fazinić

Korčula's Suburb of Borgo, 16th – 19th century

In spite of a statutory ban, by the end of the 16th century residential houses started to emerge outside the walls of the city of Korčula, along the shore not far from the shipbuilders' and stone-masons' workshops. The western part is called Upper Borgo (Gornji Borgo), the eastern part Lower Borgo (Donji Borgo) and the crowded settlement in the middle from the 17th and 18th centuries, Biline. In the course of time groups of modest, mainly single-story buildings were erected there, connected by smaller inner courtyards – squares, and several narrow streets link them with the central larger square, Plokata.

Apart from simple artisans' single-story buildings, there were also three small old churches and several larger baroque buildings, designed and adorned more luxuriously, belonging to the Bakarić, Kraljević and Foretić families. There were also several summerhouses built nearby with small picturesque gardens (Španić, Lovričević, Depolo and Sardelić families).

In the beginning of the 19th century, in spite of the city's poverty caused by the stagnation of the two main crafts – shipbuilding and stone-masonry, there was a number of modest new buildings constructed in the suburb, and the old

ones were refurbished and added one or two stories. This was caused by a large increase in the population (almost doubling in size during the 19th century), and by the fact that many families moved from the old into the new parts of town, closer to the shore and the workshops. Thus almost all public and social life moved into the suburbs in the 19th century, so Plokata Square became the new center of the city. The course of the 19th century building projects can be traced on the basis of archival material: requests with blueprints that also show what certain buildings looked like in their earlier, baroque edition. According to the Building Rule-Book adopted in the late 19th century, the Municipality had supervision over building activities and formed a so-called Adornment Committee, which was to evaluate the intended construction work.

In city-planning terms, the said new residential buildings and the reconstruction of the old ones in the 19th century gave a final touch to the suburb of Korčula, neither imposing on the old town center, nor creating new values that would be inappropriate for it.